

Рішення
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувач ступеня доктора філософії Бела Олександр Олександрович, 1987 року народження, громадянин України, освіта вища: закінчив у 2018 році Український державний університет залізничного транспорту за спеціальністю «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», здобувач ступеня доктора філософії денної форми навчання в Українському державному університеті залізничного транспорту Міністерства освіти і науки України, м. Харків, виконав акредитовану освітньо-наукову програму «Економіка підприємства».

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом Українського державного університету залізничного транспорту Міністерства освіти і науки України від 15 липня 2026 року № 196, у складі:

Голови разової
спеціалізованої
вченої ради –

Вікторія Овчиннікова, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом Українського державного університету залізничного транспорту Міністерства освіти і науки України, м. Харків;

Рецензентів –

Ірина Токмакова, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом Українського державного університету залізничного транспорту Міністерства освіти і науки України, м. Харків;

Наталія Каличева, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом Українського державного університету залізничного транспорту Міністерства освіти і науки України, м. Харків;

Офіційних опонентів –

Ольга Мних, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу і логістики Інституту економіки і менеджменту Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, м. Львів;

Криворучко Оксана Миколаївна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту Харківського національного автомобільно-дорожнього університету Міністерства освіти і науки України, м. Харків;

на засіданні «18» серпня 2026 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» Бела Олександрю Олександровичу на підставі публічного захисту дисертації «Розвиток соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу в умовах трансформації соціально-економічних систем, війни та післявоєнної відбудови» за спеціальністю 051 Економіка.

Дисертацію виконано в Українському державному університеті залізничного транспорту Міністерства освіти і науки України, м. Харків.

Науковий керівник Олена Дикань, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту, публічного управління та HR-технологій Українського державного університету залізничного транспорту Міністерства освіти і науки України, м. Харків.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису. Дисертаційна робота виконана українською мовою, за обсягом, актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів повністю відповідає вимогам пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами). У процесі дисертаційного дослідження були отримані нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують актуальне науково-прикладне завдання щодо розвитку соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу в умовах трансформації соціально-економічних систем, війни та післявоєнної відбудови.

Здобувач має 24 наукові публікації за темою дисертації, з яких 12 статей у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України. Профіль видань та зміст наукових праць відповідають встановленим вимогам на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка». Кількість опублікованих праць за темою дисертації та повнота відображення положень роботи у таких працях відповідають чинним вимогам пунктів 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії до повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи.

1. Бела О. О., Дикань О. В., Компанієць В. В. Соціальна відповідальність українського бізнесу : стан та актуальні акценти розвитку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2023. № 83. С. 284-295. (Особистий внесок: Бела О. О. виконано порівняльну оцінку проявів соціально-відповідальної поведінки бізнесу у мирний та воєнний час; Дикань О. В. сформовано актуальні напрями політики соціальної відповідальності бізнесу; Компанієць В. В. сформовано програму дослідження, перевірено та узагальнено його результати, сформовано висновки). DOI:<https://doi.org/10.18664/btie.83.300432>

2. Бела О. О., Дикань О. О. Вплив соціальної відповідальності на

діяльність малих та середніх підприємств (огляд міжнародних досліджень). *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2025. № 346 (5). С. 225–233. (Особистий внесок: Бела О. О. узагальнено результати зарубіжних досліджень із визначенням впливу соціально відповідальної поведінки підприємств малого та середнього бізнесу на фінансові показники їх діяльності та внутрішні процеси, зроблено висновки щодо можливості їх застосування вітчизняним бізнесом; Дикань О. В. сформовано програму дослідження, перевірено та узагальнено його результати, сформовано висновки). DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-346-5-32>

3. Бела О. О. Інклюзія людей з інвалідністю та ВПО як напрям розвитку соціальної відповідальності українського бізнесу в сучасних реаліях. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2025. № 89. С. 277–289. DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.89.330750>

4. Бела О. О. Якість національних еліт: зміст концепції, оцінка впливу на конкурентоспроможність економіки, соціальний прогрес та сприйняття корупції. *Наукові перспективи. Серія «Економіка»*. 2025. № 10(64). С. 410–432. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-10\(64\)-410-432](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-10(64)-410-432)

5. Бела О. О., Компанієць В. В. Оцінка середовища соціально відповідальної діяльності та конкурентоспроможності вітчизняних підприємств крізь призму аналізу якості національних еліт. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2025. № 92. С. 223–239. (Особистий внесок: Бела О. О. обґрунтовано можливість застосування інструментарію індексу якості еліт для оцінки середовища соціально відповідальної діяльності бізнесу, виконано оцінку впливу інституційного середовища, сформованого національними елітами за критичними параметрами індексу, на конкурентоспроможність та стан соціальної відповідальності українського бізнесу; Компанієць В. В. сформовано програму дослідження, перевірено та узагальнено його результати, зроблено оцінку елітної економічної теорії, її слабких та сильних місць, практичної цінності, сформовано висновки). DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.92.353191>

6. Бела О. О. Екосистема соціальних інновацій як нова парадигма соціальної відповідальності бізнесу: формування реабілітаційно-інклюзивного сегменту в Україні. *Наукові перспективи*. 2026. № 4(70). С. 2616–2637. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-4\(70\)-2616-2637](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-4(70)-2616-2637)

7. Бела О. О. Парадигма відповідальності вітчизняних підприємств в контексті трансформації соціально-економічних систем, війни та післявоєнної відбудови. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2026. № 94. С. 299–312. DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.94.361816>

8. Бела О. О. Формування культури доброчесності підприємств малого та середнього бізнесу як основи їхнього розвитку та конкурентоспроможності. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2026. Вип. 26. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/750/706>
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18382971>

9. Бела О. О. Щодо парадигми системної відповідальності у контексті

трансформації соціально-економічних систем та післявоєнної відбудови України. *Національні інтереси України*. 2026. № 5(22) С. 2142-2159. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5\(22\)-2142-2159](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5(22)-2142-2159)

10. Бела О. О., Дикань О. В. Моральне лідерство та лідерство служіння: альтернативне бачення та важливість для будування соціально відповідальної поведінки підприємства. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 5(57). С. 4994-5009. (Особистий внесок: Бела О. О. здійснено комплексне теоретичне обґрунтування та концептуалізацію морального лідерства та лідерства-служіння як фундаментальних детермінант побудови стратегії соціально відповідальної поведінки підприємства в умовах трансформацій соціально-економічних систем; Дикань О. В. сформовано програму дослідження, перевірено та узагальнено його результати, обґрунтовано практичну цінність лідерства-служіння для вітчизняного контексту). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5\(57\)-4994-5009](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5(57)-4994-5009)

11. Бела О. О., Компанієць В. В. Динаміка та пріоритетність чинників мотивації відповідальної поведінки персоналу в умовах тривалих системних криз: оцінка з позиції традиційних та альтернативних теорій. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2026. Вип. 30. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/1020/974> (Особистий внесок: Бела О. О. проведено дослідження та визначено особливості мотивації персоналу та його відповідальності в умовах кризи та невизначеності, визначено особливості бачення потреб та мотивів поведінки людини відповідно до вчення В. Франкла, за результатами фокус-групового обговорення сформовано рекомендації щодо його використання у практиці управління; Компанієць В.В. сформовано програму дослідження, у т.ч. фокус-інтерв'ю, проведено фокус-групову дискусію, перевірено та узагальнено його результати, сформовано висновки). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20667484>

12. Бела О. О., Компанієць В. В. Особливості соціально відповідальної економічної поведінки управлінців та підприємців в критичних та невизначених умовах діяльності: теоретичні положення та вітчизняна практика. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2026. № 93. С. 281-294. (Особистий внесок: Бела О. О. сформовано ієрархію детермінант та мотивів соціально відповідальної поведінки керівників підприємств. в т.ч. в умовах полісистемної кризи та невизначеності, зроблено висновки за результатами обробки глибинних інтерв'ю, його результатів, у т.ч. визначення рис моделі відповідального кризово-адаптивного управління та практичних рекомендацій сучасним керівникам, Компанієць В. В. сформовано програму дослідження розроблено, гайд глибинного інтерв'ю, перевірено його результати, у т.ч. щодо гіпотези дослідження та у частині валідності, узагальнено кінцеві висновки). DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.93.357162>

У дискусії взяли участь (голова, рецензенти, офіційні опоненти, інші присутні) та висловили зауваження:

1. Опонент **Ольга Мних**, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу і логістики Інституту економіки і менеджменту

Національного університету «Львівська політехніка», надала позитивний відгук із зауваженнями:

1. Назва дисертації охоплює увесь сектор вітчизняного бізнесу, тоді як значна частина емпіричного аналізу зосереджена на підприємствах малого та середнього бізнесу. Доцільно чіткіше визначити межі перенесення отриманих висновків на великі підприємства, оскільки ресурсні можливості, системи управління, регуляторні вимоги та характер взаємодії зі стейкхолдерами в цих групах істотно відрізняються.

2. Огляд міжнародних досліджень щодо мотивів та детермінант відповідальної поведінки (1.2 та 1.3) варто було б частково перенести до додатків. В основному тексті доцільно було б залишити порівняльні висновки та пропозиції, які мають безпосередню придатність для України.

3. Скорочення повторів щодо визначення сутності культури доброчесності, морального лідерства, довіри та внутрішньої мотивації (ці категорії та їх значення автор коментує майже у всіх підрозділах роботи) зробило б авторські положення виразнішими.

4. Авторське дослідження моделі кризово-адаптаційного управління (с. 159-167) охоплює п'ятнадцять учасників інтерв'ю з трьох сфер діяльності, серед яких 89 відсотків становлять чоловіки, а фокус-групи об'єднали чотирнадцять представників шести підприємств двох сфер. Варто було б докладніше описати спосіб залучення учасників, досягнення теоретичного насичення, процедуру кодування відповідей та заходи зменшення дослідницької упередженості. Розширення вибірки за регіонами, статтю та видами діяльності сприяло б підвищенню репрезентативності та якості результатів.

5. Положення про системну відповідальність, моральне лідерство та мотивацію вищими сенсами мають виразний міждисциплінарний зміст. Подальший розвиток цих положень потребує чіткішої операціоналізації економічних категорій, зокрема обґрунтування переліку вимірюваних ознак, шкал оцінювання, критеріїв результативності та процедур перевірки. Операціоналізація допоможе відокремити нормативні судження від положень, які можуть бути емпірично підтверджені.

6. У підрозділі 3.5 ґрунтовно проаналізовано проєкти соціальних інновацій Польщі, Люксембургу, Болгарії, Бельгії та Словенії. Порівняльну оцінку варто доповнити критеріями трансферу цих практик в Україну, зокрема доцільно врахувати їх нормативно-правову сумісність, обсяги необхідного фінансування, організаційну спроможність територіальних громад, доступність кваліфікованих фахівців, життєздатність фінансової моделі доходів та ключові ризики масштабування.

2. Опонент **Криворучко Оксана**, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, надала позитивний відгук із зауваженнями:

1. Запропоноване у підрозділі 2.1 (с. 91 – 127) використання Elite Quality Index є одним із найбільш цікавих і науково нових елементів дисертації. Але

цей інструментарій фактично передбачає екстраполяцію оцінки макроінституційного середовища на рівень соціально відповідальної поведінки окремих підприємств. В роботі не повною мірою розкрито, яким чином забезпечується такий перехід, адже між якістю інституційного середовища та реальною поведінкою суб'єктів господарювання діє низка проміжних чинників, зокрема галузева специфіка, конкурентне середовище, регіональні особливості, система корпоративного управління та організаційна культура підприємства.

2. Позитивно оцінюючи значний обсяг емпіричних матеріалів, поданих у підрозділі 2.3 (с.153 – 168), доцільно зазначити, що результати глибинних інтерв'ю могли б бути представлені у вигляді узагальнюючих схем або матриць, що полегшило б їх сприйняття та інтерпретацію.

3. У підрозділі 3.1 (с. 174 – 202) автор формує парадигму системної відповідальності, у якій держава, бізнес, громадянське суспільство, освіта та інші інститути взаємодіють на основі спільних цінностей і довіри. Такий підхід виглядає концептуально цілісним. Водночас дискусійним залишається питання, які саме інституційні та економічні механізми здатні забезпечити стійкість запропонованої моделі в умовах конфлікту інтересів, обмеженої раціональності та опортуністичної поведінки економічних агентів.

4. У підрозділі 3.3 (с. 213 – 234) моральне лідерство визначено як один із ключових чинників розвитку соціальної відповідальності бізнесу. Разом із тим, сучасні теорії організації та корпоративного управління виходять із того, що результативність діяльності підприємств значною мірою визначається інституційними механізмами управління, а не лише особистісними якостями керівників. Тому доцільно було б більш чітко окреслити співвідношення морального лідерства з формальними механізмами корпоративного управління та корпоративного контролю.

5. У підрозділі 3.5 (с. 249 – 289) автором запропоновано модель взаємодії держави, бізнесу, соціального підприємництва, реабілітаційних установ та освітніх організацій у межах екосистеми соціальних інновацій. Однак запропонована модель має переважно концептуальний характер, тоді як питання координації взаємодії її учасників, розподілу відповідальності, ресурсного забезпечення та врегулювання можливих конфліктів інтересів висвітлено недостатньо. Їх подальша деталізація сприяла б підвищенню практичної реалізованості запропонованої моделі.

6. Дисертація охоплює широкий спектр сучасних викликів розвитку соціальної відповідальності бізнесу, проте питання цифрової трансформації розглянуто лише фрагментарно. З огляду на активне впровадження цифрових технологій, штучного інтелекту та цифрових платформ перспективним напрямом подальших досліджень видається аналіз їх впливу на механізми забезпечення корпоративної доброчесності, прозорості, взаємодії зі стейкхолдерами та розвитку відповідальної ділової поведінки.

3. Рецензент **Ірина Токмакова**, доктор економічних наук, професор, Український державний університет залізничного транспорту, професор кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом, надала

позитивну рецензію із зауваженнями:

1. У дисертації обґрунтовано доцільність інтеграції концепцій соціальної відповідальності бізнесу, відповідальної ділової поведінки, культури доброчесності, морального лідерства, системної відповідальності та соціальних інновацій у єдину концептуальну модель розвитку відповідального бізнесу. Безперечно, такий підхід є сучасним і відповідає міждисциплінарному характеру дослідження. Разом із тим настільки широке поєднання концепцій дещо ускладнює визначення їх ієрархії та функціональних взаємозв'язків. Зокрема, потребує додаткового обґрунтування питання, чи слід розглядати відповідальну ділову поведінку як складову соціальної відповідальності бізнесу, чи як самостійну концепцію, що поступово трансформує класичну модель корпоративної соціальної відповідальності. Більш чітке визначення місця кожної категорії дозволило б зробити авторську концепцію ще більш цілісною.

2. Одним із найбільш цікавих результатів роботи є використання Elite Quality Index для оцінювання інституційного середовища формування соціально відповідальної поведінки підприємств. Разом із тим у дисертації доцільно було б більш детально розкрити механізм переходу від макроекономічних характеристик якості еліт до конкретних управлінських рішень окремих підприємств. Зокрема, заслуговує на подальше дослідження питання впливу окремих компонентів інституційного середовища на формування культури доброчесності та відповідальної поведінки суб'єктів господарювання.

3. Значний інтерес викликає запропонована концепція культури доброчесності підприємств. Разом із тим окремі положення роботи могли б бути посилені шляхом розроблення кількісного інструментарію оцінювання рівня сформованості культури доброчесності. Це створило б додаткові можливості для практичного застосування запропонованих методичних положень у діяльності підприємств різних галузей економіки.

4. Позитивно оцінюючи теоретичне наповнення авторської концепції розвитку соціальної відповідальності бізнесу, варто зазначити, що робота виграла б від наочного представлення її архітектури. Доцільним виглядало б формування єдиної узагальнювальної концептуальної моделі (у вигляді схеми чи рисунка), яка б системно поєднала всі запропоновані автором підходи, принципи та інструменти.

5. Автор переконливо доводить значення морального та службового лідерства для розвитку соціальної відповідальності бізнесу. Поряд з цим у роботі моральне лідерство розглядається переважно як чинник формування організаційної культури доброчесності. Доцільним було б зосередитись на оцінюванні економічного впливу морального та службового лідерства на результати діяльності підприємства, зокрема продуктивність праці, інноваційну активність, фінансову стійкість організації.

4. Рецензент **Каличева Наталія**, доктор економічних наук, професор, Український державний університет залізничного транспорту, професор

кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом, надала позитивну рецензію із зауваженнями:

1. Спостерігається часткове змістовне перетинання між підрозділом 1.4 (огляд вітчизняних досліджень трансформації соціально відповідальної поведінки бізнесу під час війни, с. 77–86) та підрозділами 2.2–2.3 (емпіричне дослідження цих самих процесів на рівні підприємств МСБ, с. 127–169): обидва блоки описують подібні прояви (збереження зайнятості, підтримку обороноздатності, адаптацію до кризи). Перехресні посилання між розділами полегшили б сприйняття матеріалу дослідження.

2. Таблиця 2.3 (с.101-103), яка містить детальний опис методики формування та розрахунку міжнародних індексів, значно відтворює методичні положення, доступні у відкритих офіційних та методичних джерелах. З метою оптимізації основного тексту дисертації доцільно було б залишити в таблиці лише ті положення, які безпосередньо використовуються автором у власному дослідженні, а розгорнутий опис методик розрахунку відповідних індексів перенести до додатків.

3. Кореляційні розрахунки на сторінках 104-107 підтверджують тісний статистичний зв'язок між EQx, конкурентоспроможністю, соціальним прогресом і сприйняттям корупції. Водночас висновки щодо впливу якості еліт доцільно доповнити перевіркою статистичної значущості, довірчими інтервалами, коефіцієнтом детермінації, ранговою кореляцією та аналізом чутливості до викидів. Панельні або регресійні розрахунки дали б змогу обережніше розмежувати зв'язок і причинний вплив.

4. Окремі фрагменти історико-філософського характеру у підрозділі 1.1, розгорнуте висвітлення окремих теоретичних положень В. Франкла у підрозділі 2.3, а також деталізовані описи окремих установ і проєктів у підрозділі 3.5 могли б бути скорочені без втрати концептуального змісту.

5. Розроблені у підрозділі 3.3 (с. 213-234) науково-методичні положення щодо морального лідерства мають переважно концептуально-методичний характер. Водночас їх практичну цінність можна було б посилити шляхом розроблення кількісного інструментарію діагностики рівня розвитку морального лідерства на підприємстві — наприклад, відповідної шкали, опитувальника або моделі організаційної зрілості. Такий інструментарій дозволив би здійснювати порівняльне оцінювання та моніторинг результативності запропонованої стратегії культивування морального лідерства. Доцільно рекомендувати автору врахувати цей напрям у подальших наукових дослідженнях.

6. Підрозділ 3.5 (с. 249-290) є найбільшим за обсягом структурним елементом третього розділу дисертації (близько 41 сторінки). Вважаю, що його виклад можна було б оптимізувати шляхом скорочення окремих загальнотеоретичних положень, зокрема щодо розмежування понять та екосистем соціального підприємництва і соціальних інновацій, а також перенесення частини деталізованої інформації про окремі проєкти та установи до додатків. Це дозволило б більш концентровано представити авторський

підхід до формування реабілітаційно-інтеграційного сегменту екосистеми соціальних інновацій.

5. Голова спеціалізованої вченої ради **Вікторія Овчиннікова**, доктор економічних наук, професор, Український державний університет залізничного транспорту, професор кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом, надала позитивний відгук без зауважень.

Результати відкритого голосування:

«За» 5 членів ради,

«Проти» 0 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує Олександрі Бела ступінь доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової
спеціалізованої
вченої ради

(підпис)

Вікторія ОВЧИННІКОВА
(власне ім'я та прізвище)